

ASKERİ DÖNÜŞÜM ÇAĞINDA MUHARİP BİR KUVVET OLARAK CEBECİ OCAĞI*

THE CEBECI CORPS AS A COMBAT TROOP IN THE ERA OF MILITARY TRANSFORMATION

Turgay KOÇAK*

Öz

Klasik çağ Osmanlı askeri tarih araştırmalarındaki temel odak noktası muharebeler ve yeniçeri, tımarlı sipahi, leventler gibi muharip sınıflar olmuştur. Ancak ordunun önemli bir parçasını oluşturan geri hizmet birlikleri seferlerin başarıyla gerçekleştirilmesinde mühim bir rol üstlenmekteydi. Bu birliklerin başında gelen Cebeci Ocağı Osmanlı merkezi kuvvetlerinin zırh ihtiyacı, silah bakım-onarımı, istihkam, nakliye gibi ihtiyacını karşılamaktaydı. Ancak XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişen savaşın doğasıyla birlikte Cebeci Ocağı'nın üstlendiği rol de değişmeye başladı. Mevsimlik seferlerin yerine uzun savaşların görülmeye başlamasıyla ortaya çıkan muharip asker ihtiyacının karşılamakta zorlanan Acemi Ocağı yerine alternatif çözümler üretildi. Bunların başında da mevcut farklı sınıfları savaş meydanına sürmek gelmekteydi. Bu çalışmada Osmanlı-1570-1573 Venedik Savaşı'yla başlayan süreçte cebecilerin asli görevlerine devam etmekle birlikte ihtiyaçlar çerçevesinde nasıl muharip bir kuvvete dönüştükleri ruus mevacib defterleri gibi dönemin arşiv kaynakları ve kroniklerdeki bilgiler çerçevesinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cebeci Ocağı, uzun savaşlar, askeri dönüşüm, Osmanlı ordusu

Abstract

The primary focus of classical Ottoman military history research has been on battles and combatant classes such as the Janissaries, Timariot cavalry, and Levends. However, the auxiliary units, which were an essential part of the army, played a crucial role in the successful execution of campaigns. Among these units, the Cebeci Corps was responsible for meeting the central Ottoman forces' needs for armor, weapon maintenance and repair, fortifications, and transportation. However, with the changing nature of warfare from the last quarter of the 16th century onwards, the role of the Cebeci Corps also began to change. As long wars began to replace seasonal campaigns, and the Acemi Corps struggled to meet the demand for combat soldiers, alternative solutions were sought. One of the primary responses was to deploy various existing classes to the battlefield. This study aims to explore how the Cebecis, while continuing their original duties, transformed into a combat force in response to the needs that emerged during the process starting with the Ottoman-Venetian War.

Keywords: Cebeci Corps, long wars, military transformation, Ottoman army

Article Info

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi:23/08/2024

Kabul Tarihi: 10/11/2024

Atıf

Koçak, T. (2024). Askeri Dönüşüm Çağında Muharip Bir Kuvvet Olarak Cebeci Ocağı. *Anasay* 30, 27-42.

Research Article

Received: 23/08/2024

Accepted: 10/11/2024

Cite this article as:

Koçak, T. (2024). The Cebeci Corps as a Combat Troop in the Era of Military Transformation. *Anasay* 30, 27-42.

* Bu makale, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Prof. Dr. Feridun M. Emecen danışmanlığında hazırlanmış olan "Osmanlı Geri Hizmet Birlikleri'nde Teşkilat ve Dönüşüm: Cebeci Ocağı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu, turgay.kocak@msu.edu.tr. **ORCID ID**
<https://orcid.org/0000-0002-2762-7618>

EXTENDED ABSTRACT

From the early 16th century onwards, the size of the Ottoman army steadily increased in parallel with successes on the battlefield. During this period, the Ottoman army would embark on campaigns in April–May and return to Istanbul in September–October as the weather began to cool. Starting from the last quarter of the 16th century, with the Ottoman-Venetian War of 1570–1573, a long period of wars began, which would continue intermittently thereafter. The cessation of seasonal campaigns significantly increased the need for combat soldiers in the Ottoman army. This need led to changes in the Ottoman army's methods of recruiting soldiers, resulting in the inclusion of the reaya (tax-paying subjects) into the military organization and significantly transforming the structure of the Ottoman army. There are important studies in the existing literature on the transformation of the Ottoman army. However, these studies predominantly focus on the Janissaries, Kapıkulu cavalry, timariot sipahis, or sekbans, who made up the combatant class of the Ottoman army. Focusing solely on the combatant classes in campaigns and in the military organization, where logistics, fortification, and transportation played a critical role, will narrow our perspective on the Ottoman army and make it difficult to understand the transformation that took place.

To broaden our perspective and deepen future studies, it is necessary to also examine the logistical units of the Ottoman army. The Cebeci Corps, which formed the logistical class of the Kapıkulu Corps and carried out critical activities such as weapon and armor maintenance and repair, supply, fortification, and transportation, is a good example in this regard. The Cebecis, whose original purpose was to meet the armor needs of the Kapıkulu infantry and cavalry, took on the task of weapon maintenance and repair from the mid-15th century onwards. Later, with the inclusion of salaried miners in this group, they also became responsible for the production and use of fortification tools and equipment during campaigns. With the widespread use of firearms, the Cebeci Corps also took on the responsibility of maintaining these weapons, as well as the protection, transportation, distribution, and collection of weapons during campaigns. However, as mentioned earlier, the long period of wars that began in the last quarter of the 16th century increased the demand for combat soldiers, prompting Ottoman administrators to use every available resource as efficiently as possible. Due to their familiarity with fortification tools and tasks, the Cebecis were among the first units to adapt to siege warfare, and their responsibilities for the maintenance and repair of firearms and armor made them well-suited for combat roles in the field. As a result of these characteristics, starting with the Ottoman-Venetian War of 1570–1573, the Cebecis began to emerge as combatants on the battlefield and in siege operations.

During the Cyprus campaign, the resistance encountered during the sieges of the Nicosia and Famagusta fortresses likely necessitated the deployment of the Cebecis to the battlefield. Subsequently, in the Ottoman-Safavid War of 1578–1590, they played a significant combat role from the very first campaign. Many Cebecis were rewarded for their bravery during the battles of Aras Han, Kaytak, and Şahoğlu. After the capture of Tabriz, a significant number of Cebecis were utilized for the defense of the city. Particularly, Tabriz Governor Cafer Pasha bolstered the fortress with a large number of new Cebeci soldiers. Archival records also indicate that significant numbers of Cebecis were stationed in other strategically important fortresses, such as Ganja and Gori, for defensive purposes.

In the Ottoman-Habsburg War of 1593–1606, which began shortly after the Safavid War, the Cebecis played a combat role in every phase and front of the conflict. During the siege of Yanık Fortress in the early years of the war, the Cebecis served in the fortifications and continued to serve in its defense after it was captured. Additionally, while the number of Cebecis stationed in fortresses in the Hungarian region before the war did not exceed ten, during the war, their numbers in large garrisons like Buda approached seven hundred. This extraordinary increase indicates that the Cebecis were employed in fortresses not only for weapon maintenance and repair but also to meet combat needs.

In conclusion, the long period of wars that began in the last quarter of the 16th century triggered a transformation in the Ottoman army as a whole, and in particular, it led to both quantitative and qualitative changes in the Cebeci Corps, the logistical class of the army. By revealing this transformation, an important contribution has been made to the literature on the military transformation of the Ottoman army while also providing a broader perspective.

Giriş: Askeri Dönüşüm Çağı ve Osmanlılar

Osmanlı ordusunun mevcudu, elde edilen zaferler ve toprakların genişlemesine bağlı olarak, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaya başladı. Bu artış XVI. yüzyıl boyunca istikrarlı bir şekilde devam etti. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise, Osmanlı ordusu ve askeri teşkilatı üzerinde büyük bir dönüştürücü faktör olan uzun savaşların ilki patlak verdi. Bu savaş mevsimlik seferlerden farklı olarak, 1570-1573 tarihleri arasında cereyan eden ve Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi, İnebahtı'da Osmanlı donanmasının mağlup edilmesi gibi taraflar için trajik olayların meydana geldiği Osmanlı-Venedik Savaşı'ydı. Akabinde Osmanlı ordusunun doğu sınırlarında uzun bir müddet seferber olmasına vesile olacak 1578-1590 Osmanlı-Safevi Savaşı meydana geldi. Zorlu bir coğrafyada adeta "hayalet" bir düşmana karşı mücadele eden Osmanlı ordusu Şirvan, Gence, Tebriz gibi bölgeleri ele geçirmeyi başardı. Akdedilen Ferhad Paşa Antlaşması'yla son bulan savaştan kısa bir süre sonra ise, Bosna bölgesinde Avusturya birlikleriyle cereyan eden mevzi çatışmalar serhat boyunca yayılarak 1606 yılına kadar devam edecek bir savaş ortaya çıktı.

1570 yılında başlayan bu süreç fasıllarla XVII. yüzyılın ortalarına kadar devam edecekti. 1603 yılında doğuda, Şah Abbas'ın Osmanlıların ele geçirdiği bölgelere saldırması, Anadolu'da Celali ve suhte hareketinin güçlenmesi, Safevilere kaybedilen bölgelerin kurtarılması adına doğu serhaddine birçok kuvvetin gönderilmesi muharip birliklere olan ihtiyacı had safhaya erdirdi. Ancak özellikle 1570-1606 yılları arasında üç önemli savaşı içeren dönem Osmanlı ordusu mevcudunda çok ciddi bir büyümeye sahne oldu. Mevcuttaki bu artış dönemin devlet adamları ve aydınları ile modern araştırmacılar tarafından bir "bozulma" olarak düşünülürken belki de Osmanlı Devleti'nin ve ordu teşkilatının modernleştiğine dair bir işaret olarak kabul edilmeliydi. "Padişahın kapısının kulları" olarak neşet etmiş olan Kapıkulu Ocakları, II. Selim'in saltanatından sonra artık padişahın komuta etmediği seferlere de iştirak eden bir devlet ordusuna doğru dönüşüyordu (Kolçak, 2023, s. 141-142). Bu dönüşüm de bazı modern araştırmaların ileri sürdüğü gibi Habsburgların ateşli silahlarla donatılmış ordusunun kurmuş olduğu üstünlükten değil, yukarıda ifade edilen 1570'lerden itibaren neredeyse kesintisiz bir şekilde ve birden fazla cephe cereyan eden savaşları sürdürebilmek adına geniş bir asker rezervi oluşturma amacının bir tezahürüydü (Kolçak, 2012, s. 86-88).

Osmanlı devlet yöneticileri hem her sene gerçekleştirilen seferlerin nefer ihtiyacını karşılamak hem de bir muharip asker rezervi oluşturma amacının bir yansıması olarak, artık asker temini noktasında yeterli gelmeyen "acemi ocağı"yla beraber farklı yöntemler kullanmaya başladı. Bunlardan ilki reyadan silahlı nefer teminiydi.

¹ Asker temini noktasında geliştirdikleri bir diğer yöntem ise, merkezi orduda geri hizmet birliği olarak görev yapan grupların muharip olarak vazife almaları oldu. Bu çerçevede Cebeci Ocağı silah üretiminin merkezinde olmaları ve ateşli silahlara aşinalıkları, bünyelerinde istihkam sınıflarını barındırmaları gibi birçok faktör nedeniyle ön plana çıktı. Esas vazifelerini teşkil eden

¹ Bu konuda oldukça tatmin edici bir literatür olduğundan konunun detaylarına girilmemiştir. Ancak reyadan asker teminine dair son güncel çalışmalar olarak bkz. (Serkan Osmanlıoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Gönüllü Askerlerden Garip Yiğitler (XVI. Yüzyıl)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2023). Ayrıca konu hakkında öne çıkan bazı önemli çalışmalar için bkz. (Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Ankara 2013; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, İstanbul 1995; Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire (1600-1700)", *Archivum Ottomanicum* VI (1980), s. 283-337.)

silah bakım-onarım, nakliyatı gibi faaliyetleri sürdürmekle birlikte 1570 yılında Osmanlı-Venedik Savaşı'ndan itibaren giderek artan bir grafikte muharebe meydanında görünmeye başladı.

Cebeci Ocağı'nın Aslı Görev ve Faaliyetleri

Kapıkulu ocaklarının zırh ihtiyacını gidermek amacıyla kurulan, zamanla silah ve mühimmat imalat ve bakımını da gerçekleştiren Cebeci Ocağı, yalnızca merkezde değil, Osmanlı coğrafyasının birçok farklı köşesindeki birliklere de gerek duyulan malzemeleri temin etmekle vazifeliydi. 1524 yılında Mısır'daki asayışı sağlamak için gönderilen Veziriazam Makbul İbrahim Paşa, Ahmed Paşa isyanını bastırdıktan sonra, mevcut kanunlar doğrultusunda bir kanunname hazırlattı (Emecen, 2000, s. 333-334). Bu kanunname, bir eyalet kanunnamesi olmanın ötesinde, genel uygulamalara dair de bilgiler içeriyordu. Örneğin, Mısır'daki tüfekçi süvari birliklerinin talim yapacağı zaman, ihtiyaç duydukları tüfek otunu cebecibaşı aracılığıyla hazineinden temin edeceği ve bu malzemeyi zayi etmeden kullanarak eğitimlerini gerçekleştirecekleri belirtilmişti (Akgündüz, 1993, s. 102). Ayrıca, tüfeklerin bakıma ihtiyaç duyması durumunda, beylerbeyi ve nazır-ı emvale bilgi verildikten sonra, cebecibaşının tüfekleri tamir ettirmesi veya tamir edilemeyecek durumda olanları cebehaneye alarak yenileriyle değiştirmesi gerekmekteydi (Akgündüz, 1993, s. 103). Bu düzenlemelerin gösterdiği üzere, merkez ordusuna bağlı birlikler, taşrada bile olsalar, ihtiyaç duydukları silah ve mühimmatı buldukları yerdeki cebecibaşı vasıtasıyla teslim almaktaydı. Cebeci Ocağı vasıtasıyla oluşturulan bu kontrol mekanizması sayesinde, teçhizatın ordu birliklerinin dışına çıkarak üçüncü şahısların eline geçmesi ve yayılması engellenmeye çalışılmaktaydı.

Aynı durum, sefere çıkacak birlikler için de geçerliydi. Merkez ordu birlikleri, sefer görev emri aldıklarında, ihtiyaç duydukları silah ve mühimmatı cebehaneden teslim almak zorundaydı.² 16 Ekim 1568 tarihinde cebecibaşına gönderilen bir tezkirede, Mısır'a gönderilen silahdarlar zümresine mühimmat verilmesi ve bu malzemelerin deftere kaydedilmesi emrediliyordu. Askerlerin seferden döndükten sonra, defterdeki kayıtlara göre verilen bu malzemelerin geri alınarak cebehanede muhafaza edilmesi istenmekteydi (BOA, D.EVM.d 26278, s. 113, hk. 332).

Benzer şekilde, yeniçeriler donanma hizmetiyle görevlendirildiklerinde mühimmat ihtiyaçları cebehane tarafından temin edilmekteydi. Bir örnekte, donanma gemilerine gönderilen yeniçeriler için gerekli olan kırk tane harbe, yüz elli tane tüfek ve pembe ipliği, yeniçeri ağası tarafından bildirildi. Bu talep üzerine cebecibaşına yazılan bir hükümle bu mühimmatın teslim edilmesi buyrulmaktaydı (BOA, MAD.d 2775, s. 141, hk. 285). Diğer birliklerde olduğu gibi, donanmaya verilen bu cepthane de sefere çıkmadan önce deftere kaydedilmekte ve gemiler seferden döndüğünde ise geri alınarak cebehanede korunmaktaydı (BOA, KK.d 67, s. 1074, hk. 3659).

Ülkenin çeşitli bölgelerinde yer alan kalelerin silah ve mühimmat ihtiyaçları da cebehane vasıtasıyla karşılanmaktaydı. Örneğin, İlbasan sancağındaki Dervenik Kalesi için yay ihtiyacı doğduğunda bu ihtiyacı karşılamak üzere, 14 Mayıs 1521 tarihinde Cebecibaşı Abdüssamed Bey'e elli kabza yay göndermesi emredildi (BOA, KK.d 61, s. 314, hk. 797). Benzer şekilde, 3 Şubat 1553 tarihinde, Cebecibaşı Süleyman'a yollanan tezkirede, Osmancık Kalesi'nin ihtiyacı olan otuz tüfek, yirmi harbe, beş bin ok, beş bin tüfek fıncığı ve iki adet fıncık kalıbının hazırlanarak kale dizdarı Ahmed'e gönderilmesi emredilmekteydi (BOA, KK.d 63, s. 90, hk. 177). Bu konuda bir diğer örnek ise, Azak Kalesi'nin mühimmat ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Bu kale için farklı tarihlerde iki kantar fitil otu, on kantar saçma şakaloz fıncığı, beş yüz adet tüfek ve iki kantar nefit yağı gönderilerek ve bu malzemelerin deftere kaydedilmesi istenmekteydi (BOA, MAD.d 7534, s. 630, hk. 1900 ve BOA, MAD.d 7534, s. 742, hk. 2229).

² Kapıkulu birlikleri için Cebehane'den çıkarılan silah, zırh ve mühimmatlar defterlere kaydedilmekte ve böylece yaşanacak bir mühimmat kaybı engellenmeye çalışılmaktaydı. Sefer öncesinde hazırlanan bu listelerinden bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Rodos, Moğaç, İrakeyn seferlerine ait cebehane mühimmat kayıtları araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır.

Bariřta cebeciler, cebehanede rutin üretim, bakım ve onarım işlerine devam etmekteydi. Ancak devlet sefer kararı aldığında, cebehanede hazırlıklara erken tarihlerden itibaren başlanıyordu. Örneğın, Kanuni Sultan Süleyman'ın son askerî harekâtı olan Sigetvar Seferi için hazırlıklar yaklaşık bir yıl öncesinden başlatıldı. Seferin ihtiyacı olan siyah barut ve tüfek fıncığı gibi kritik mühimmatlar, has ahırdan tedarik edilen yirmi altı katara yüklenererek sefer için Çatalca taraflarına, aynı miktarda yedek deveyle birlikte gönderilmesi buyrulmaktaydı (BOA, MAD.d 2775, s. 80, hk. 161). Bir seferin en kritik mühimmatlarından olan barutun nakliyesine büyük ihtimam gösterilmekteydi. Barutun sefer boyunca güvenli bir şekilde taşınması cebecibaşının sorumluluğundaydı.

Gerekli olan cephanenin önceden sefer güzergahı üzerindeki önemli menzillere nakledilerek yığınak yapılmasının yanı sıra, cebehanede de yoğun bir üretim, bakım ve onarım süreci başlardı. Bu çalışmaların süratle tamamlanabilmesi için ihtiyacı olan malzemeler şehremini ve İstanbul harc-ı hassa emini vasıtasıyla sağlanarak cebehaneye teslim edilmekteydi. Böylece cebeciler, sefer öncesi hazırlıklara başlayarak ordunun ihtiyaç duyacağı mühimmatı hazırlardı. Örneğın, cebehanedeki silahların bakımı için zeytinyağı ve bazı tolga ile kalkanların onarımı için yedi yüz tane meşın ve bin zira abanın temin edilmesi gerekmekteydi. Bunun üzerine şehreminine gönderilen bir tezkireyle cebecibaşının bildirdiğı malzemelerin hazırlanarak cebehaneye teslim edilmesi emredilmektedir (BOA, MAD.d 2775, s. 210, hk. 441).

Mühimmatın hazırlanmasından sonra, ordunun hareketinden iki-üç ay önce nakliyatla ilgili hazırlıklar da bitirilmekteydi. Bu nakliyat ile ilgili ihtiyaçların karşılanmasından da yine Cebeci Ocağı sorumluydu. Örneğın, sefere katılacak olan barut arabalarının örtülmesi için gerekli keçenin cebecibaşı tarafından sağlanması emredilmektedir. (BOA, MAD.d 2775, s. 1007, hk. 2333). Ordunun İstanbul'dan hareketinden yaklaşık 10 gün önce ise (Emecen, 2010, s. 71), 135,5 haml cebehane mühimmatının taşınması için yirmi yedi katara gerekmekte ve bu katırların İstabl-ı Amire'den temin edilmesi için büyük mirahor ağaya talimat verilmekteydi (BOA, MAD.d 2775, s. 1370, hk. 3167).

Cebehane, ordunun İstanbul'dan hareket etmesinden itibaren güvenlik önceliğı göz önünde bulundurularak taşınmaktaydı. Herhangi bir güvenlik zafiyeti oluşmaması adına cebehanenin konaklayacağı menziller önceden belirlenmezdi. Ordu yürürken, cebehanenin konaklayacağı menziller cebecibaşına bir tezkire ile bildirilir ve orada ikamet edilirdi. Örneğın, Sigetvar Seferi sırasında, ordu ilerlerken cebecibaşına verilen emirde, Kerehalil, Çakırağa Değirmeni, Zagoviçe, Pınarbaşı ve Güllük gibi menzillerde konaklanarak yürüyüşe devam edilmesi emredilmektedir. Bu menzillerden sonraki konak yerlerinin listesinin de ayrıca gönderileceğı bildirilmektedir. (BOA, MD 5, s. 603, hk. 1670). Konak yerlerinin birkaç menzil önceden bildirilmesiyle, cebehanenin ve ordunun güvenli bir şekilde intikali sağlanmaktaydı. Ayrıca topçubaşına yazılan bir başka hükümde, cebehanenin önünden giderek ordunun birkaç menzil ilerisinde gitmesi emredilerek cebehane korunmaktaydı (BOA, MD 5, s. 603, hk. 1671).

Osmanlı ordusunun ikmal ve lojistik işlerini yürüten Cebeci Ocağı, savaş meydanlarında ateşli silahların ön plana çıkması ve ordu mevcutlarının artmasından dolayı XVI. yüzyılın başlarından itibaren ciddi bir mevcut artışı yaşadı. İlk başlardaki artışın temel sebebi aynı şekilde mevcudu yükselen yeniçerilerin zırh ve silah ihtiyacını karşılamaktı. 1520 yılında kapıkulu ocaklarında 7780 yeniçeri bulunurken 5637 kapıkulu süvarisi, 522 cebeci ve 396 topçu görev yapmaktaydı (Agoston, 2020, s. 55). II. Selim'in saltanatının ilk yıllarında ise yeniçerilerin sayısı 12798'e, kapıkulu süvarilerinin 11044'e ve cebecilerin sayısı ise 789'a ulaştı (Barkan, 1958, s. 305-306). Osmanlı-Safevi Savaşı'nın devam ettiği sırada Cebeci Ocağı'nın mevcudunda oransal olarak ciddi bir yükselme yaşandı. 1582-1583 yılında 1382 cebeciye maaş ödemesi yapılırken, aynı dönemde 16905 yeniçeri ulufe almaktaydı (Genç & Özvar, 2006, s. 45). Hasburg Uzun Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra ise Osmanlı ordusunda cebecilerin sayısında olağan dışı bir artış yaşanarak mevcutları 3934'e erişerek XVI. yüzyıldaki zirvesini gördü (BOA, MAD.d 6151, s. 62-120). Habsburg Uzun Savaşı'nın sona ermesinden birkaç yıl sonra ise, savaşın da

etkisiyle cebecilerin sayısı 5.730'a kadar erişti (Agoston, 2020, 55). XVII. yüzyılda da hem Safevilerle savaşın devam etmesi hem de ordunun Anadolu'daki celali ve suhte isyanlarını bastırma amacıyla seferler düzenlemesi sebebiyle asker artışı devam etti. Örneğin 1635 yılında gerçekleştirilen Revan seferi sırasında 6624 cebeci neferi ulufe almaktaydı (BOA, MAD.d 6831, s. 4-110).

XVI. yüzyılın başından itibaren Osmanlı ordusunda yaşanan asker artışının tüm birimlerde gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak yaşanan bu artış oransal olarak incelendiğinde cebecilerin mevcudunda kritik yükselişlerin olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, 1520-1609 yılları arasında yeniçeri mevcudunda %384 oranında bir artış görülmekteydi. Aynı tarihler arasında ise kapıkulu süvarilerinde %270'lik bir yükselme vardı. Ancak aynı yıl aralığına bakıldığında cebecilerin %1045 gibi olağan dışı bir artış söz konusuydu. Ateşli silahların ön plana çıkması ve silah ihtiyacının yükselmesi bu olağan dışı artışı tek başına açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle cebeci mevcudundaki yükseliş ocağın niteliğindeki değişim göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.

Muharip Birlik Olarak Cebeci Ocağı

Sigetvar Seferi'nin başından sonuna kadar cebeciler, esas görevleri olan silah ve mühimmatın bakım-onarımı, nakliyesi ve üretimiyle meşgul olmuştu. Ancak XVI. yüzyıla kadarki zaman diliminde ihtiyaç duyulan anlarda cebeciler, muharip olarak da kullanılmıştı. Bu anlamda bilinen ilk örneklerden biri, II. Murad döneminde, Osmanlı kuvvetlerinin Derbent'teki çarpışmada yenilmesinin ardından yaşanan süreçte vuku buldu. Macar Kralı'nın komutasındaki Haçlı ordusu, Osmanlıların başkenti Edirne'yi hedef almıştı. Bu tehdit karşısında, Edirne'de bulunan Şehzade Mehmed çevre bölgelere emirler göndererek yeniçeri ya da cebeci fark etmeksizin asker gönderilmesini istemekteydi (Anonim, 1978, s. 43-44). Ancak bu olayın ardından cebecilerin fiilen savaşa katıldığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Kronikteki bu kayıt, sadece acil durumlarda cebecilerin muharip olarak göreve çağrılabilmesine dair bir ipucu sunmaktadır.

XVI. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde cebecilerin savaşlarda daha aktif bir rol üstlenmeye başladığı görülmektedir. Bu durumun ilk örnekleri 1570-1573 Osmanlı-Venedik Savaşı esnasında Kıbrıs'ta gerçekleşen kuşatmalarda ortaya çıktı. Osmanlı ordusu Kıbrıs'a varduktan sonra adanın idari merkezi Lefkoşa'nın muhasarası kararlaştırıldı. Bunun üzerine dönemin en modern askeri mimari tekniği ile inşa edilmiş surlara sahip şehir, mevzilere yerleştirilen top bataryaları ile yoğun ateş altına alındı. Topçu ateşinin ardından, surların hasar gören bölümlerine taarruz gerçekleştirildi. Ancak şehrin muhkem duvarları ve müdafilerin mukavemeti nedeniyle saldırılardan netice alınmadı. Kaleyi yalnızca top atışlarıyla ele geçirmenin mümkün olmadığını anlayan Osmanlılar, metris kazarak askerlerin surlara daha fazla yaklaşmasını sağladı. Lala Mustafa Paşa lağımlar açtırarak kale duvarlarını yıkmayı ve toprak sürerek toplar için uygun atış mevzileri oluşturmayı amaçladı (Dündar, 1998, s. 49-51). Lefkoşa üzerindeki baskının artması üzerine, savunmacılar birkaç kez hücum düzenleyerek Osmanlı askerini metrislerden çıkarmaya çalıştı. İlk aşamada kısmen başarılı olsalar da Lala Mustafa Paşa'nın karşı saldırı emriyle bu girişimler püskürtüldü (Dündar, 1998, s. 52-53).

Eylül ayının başlarında saldırılarını yoğunlaştıran Osmanlı kuvvetleri, birkaç burcu ele geçirdi ve 9 Eylül 1570 tarihinde genel bir saldırı neticesinde Lefkoşa şehrini fethetti (Dündar, 1998, s. 55). Adanın idari merkezinin ele geçirilmesinden sonra birkaç kale direniş göstermeden teslim oldu. Ancak adanın doğusunda, stratejik bir noktada bulunan Magosa Kalesi teslim olmayı kabul etmedi. Liman şehri olmasından dolayı deniz yoluyla ikmal yapılabilen ve güçlü bir garnizonu barındıran Magosa, kış mevsiminin gelmesi ve Osmanlı ordusuna denizden yapılan ikmalin yavaşlaması nedeniyle yaklaşık bir yıl süresince muhasaraya direndi. Ancak, Osmanlı kuvvetlerinin ısrarlı saldırıları ve top atışları sonucu birçok burç kaybedildi ve 1 Ağustos 1571 tarihinde müdafiler vire teklifini kabul ederek şehri Lala Mustafa Paşa'ya teslim etti (Dündar, 1998, s. 75-77).

Lefkoşa ve Magosa kuşatmalarında Venedik garnizonlarının mukavemeti ve zorlu çevresel koşullar nedeniyle adanın fethi beklenenden daha uzun sürdü. Bu sebeple Osmanlı ordusu, yeniçeri, tımarlı sipahi ve kapıkulu süvarisi gibi muharip sınıfların yanı sıra, muharip olmayan zümrelerden de destek almak zorunda kaldı. Özellikle, daha önce bahsedildiği üzere, ateşli silahlar ve mühimmat konusundaki deneyimleri sebebiyle cebeciler bu süreçte ön plana çıktı. Hem Lefkoşa hem de Magosa'da gerçekleşen çatışmalarda ön saflarda yer alan cebecilerin çok büyük faydası oldu. Örneğin, Mustafa Kethüda ve cebeciler kethüdasının bir tezkireyle bildirdiklerine göre, ileri hatlarda görev yapan İskenderiyeli Hüseyin adındaki bir cebeci bir taarruzda yaralanmıştı (BOA, KK.d 221, s. 165)³. Başka bir kayda göre, Kayseri sancakbeyinin kolunda görev yapan 39. Bölükten Yusuf b. Ali'nin kuşatma sırasında gösterdiği kahramanlık ve yoldaşlığı nedeniyle ödüllendirilmesi talep edilmekteydi (BOA, KK.d 221, s. 184).⁴

Hemen her taarruzda görev alan cebeciler, Magosa surlarında yıkılmış olan bir kuleye diğer birliklerle beraber hücum ederek önemli bir başarı kazanmışlardı. Bu muvaffakiyetleri neticesinde Cebeciler Kethüdası Kasım'ın mühürlü tezkire üzerine, ismi zikredilen neferlerin taltif edilmesi istenmekteydi (BOA, MD 13, s. 188, hk. 1360; BOA, MD 13, s. 232, hk. 1693).

Cebeciler, bir muhasaranın en kritik aşamalarından biri olan istihkam işlerini üstlenmekteydi. Özellikle ulufeli lağımçıların tabi olduğu Cebeci Ocağı, Lefkoşa muhasarasında metris kazma, toprak taşıma ve topları mevzilere çekme gibi hayati görevleri yerine getirdi. Bu cebecilerden biri olan ve Cebeci Ocağı'nın 12. Bölüğünde olan Sarıoğlu Mehmed, Lefkoşa'da top çekme, metris kazma ve kaleye yapılan saldırılarda iki kafir başı keserek yoldaşlarına destek olmasından dolayı altı bin akçelik bir tımarla taltif edildi (BOA, MD 42, s. 392, hk. 1354).

1573 yılındaki barıştan kısa bir süre sonra patlak veren 1578-1590 Osmanlı-Safevi Savaşı, cebecilerin daha fazla bir şekilde muharip rol oynadığı bir çatışma dönemi olmuştur. Savaşın uzun sürmesi, zorlu coğrafi koşullar ve Safevi kuvvetlerinin gayrinizami savaş taktikleri kullanması gibi etkenler, orduda yer alan başta cebeciler olmak üzere geri hizmet kıtalarının çatışmalara dahil olmasına yol açtı.

Safevi savaşının başından itibaren cebecilerin muharip bir rol oynamaya başladıkları görülmekteydi. Osmanlı merkezi ordusu Gürcistan üzerinden, Kırım kuvvetleri ise Kafkaslar üzerinden Şirvan bölgesine ulaştı. Bölgenin fethedilmesinin ardından Safevi kuvvetleri Şirvan'ı kurtarmak için düzenledikleri saldırılara karşı, Özdemiroğlu Osman Paşa ile beraber muhafazada olan cebeciler etkin bir şekilde görev yaptı. Bunun yanı sıra Aras Han'ın komutasındaki Kırım askeriyle birlikte gönderilen cebeciler Şirvan'a vardktan hemen sonra çarpışmalarda görev almaya başladı. (Şenlik, 2014, s. 209, 295)

Şahoğlu Muharebesi'nde yaşanan yenilginin ardından, Osmanlı kuvvetleri Şirvan bölgesinden Derbend'e çekildi ve buranın yerel halklarından olan Kaytakları hakimiyet altına almak amacıyla birtakım hareketler düzenledi. Kaytak Muharebesi olarak kaynaklarda ifade edilen çarpışmaya, diğer birliklerle birlikte Cebeci Ocağı'na mensup neferler de iştirak etti (Şenlik, 2014, s. 536, 548, 626). Şirvan ve Derbend'in dışında, daha güneyde bulunan Tebriz bölgesinde de Osmanlı ve Safevi kuvvetleri arasında çok ciddi çarpışmalar zuhur etti. Tebriz Kalesi'nin fethedilmesinden sonra, Safeviler burayı geri almak için birçok saldırı düzenledi. Neheng, Fehusfenc, Şenb-i Gazan (Şam-ı Kazan) ve Mayan (Muyan) muharebelerinde Osmanlılar önemli kayıplar verse de, Tebriz'i ellerinde tutmayı başardı (Koçak, 2016, s. 65-73). Ancak, Safevilerin on beş gün içinde gibi küçük bir zaman aralığında dört büyük saldırı

³ Bir başka belgede de ismine rastlanılan İskenderiyeli Hüseyin'in Magosa Kalesi'nde yıkılan bir kulenin üzerine meydana çarpışmada yaralandığı anlaşılmaktadır. Bkz. (BOA, MD 13, s. 232, hk. 1694 [22 S 979/16.07.1571]).

⁴ Bu şekilde çarpışmalarda yoldaşıktan bulunduğundan tımarla taltif edilen cebecilere dair farklı örnekler için bkz. (BOA, KK.d 221, s. 185 [17 RA 979/09.08.1571]; BOA, KK.d 221, s. 206 [10 R 979/01.09.1571]; BOA, KK.d 221, s.209 [13 R 979/04.09.1571]).

düzenlemesi, Tebriz'deki Osmanlı kuvvetlerini zor duruma düşürdü ve bu da cebecilerin muharip görevlerde daha yoğun bir şekilde yer almasına neden oldu (BOA, KK.d 247, s. 58; BOA, KK.d 248, s. 16).

Gence'nin 1588 yılında fethedilmesinden sonra bölgede yoğun bir hareketlilik yaşanmaya başladı. Osmanlılar, bir yandan Gence Kalesi'ni güçlendirerek savunma önlemleri alıyor, diğer yandan düzenlediği akımlarla Safeviler üzerinde baskı kuruyordu. Şehri terk ederek geri çekilen Safevilerin Gence Hâkimi Mehmed Han'ın kuvvetlerine karşı düzenlenen bu akınlarda, çok sayıda cebeci muharip olarak görev aldı. Muharip hizmetlerle birlikte istihkam işlerine de katkıda bulunan cebeciler Gence Kalesi'nin yeniden inşa çalışmalarında da önemli rol oynadı (BOA, KK.d 248, s. 107, 123).

Cebeciler Osmanlı-Venedik Savaşı ile birlikte ön saflarda yer almaya başlamış, Safevi Savaşı'yla artık kesin bir şekilde muharip olarak çarpışmalara katılmışlardı. Osmanlı-Habsburg Savaşı ise cebecilerin hem sayısal hem de nitelik açısından muharebelere en yoğun şekilde katıldığı dönem oldu. Habsburg Savaşı asli görevleri olan silah ve zırh imali ile bakım-onarımı olan Cebeci Ocağı'nın aynı zamanda mevcut askeri ihtiyaçlar çerçevesinde muharip bir zümre olduğunun en önemli göstergesi oldu.

Bosna bölgesinde 1591 yılında başlayan küçük çaplı çatışmalar 1593 yılında büyük bir savaşa evrildi. Telli Hasan Paşa emrinde bulunan Bosna kuvvetlerinin Kulpa'da mağlup olmasının ardından Koca Sinan Paşa'nın ısrarlı tutumu neticesinde Osmanlı Devleti savaşa ve sefere karar verdi. Veziriazam Koca Sinan Paşa'nın serdarlığındaki Osmanlı ordusu, 19 Temmuz 1593 tarihinde İstanbul'dan hareket etti (Önal, 2012, s. 353).

İlk seferin ardından kış sebebiyle Belgrad'da konaklayan Osmanlı kuvvetleri burada yeni bir sefer için gerekli eksikleri tamamladı. Yapılan hazırlıklar ve ordunun ileri gelenleriyle gerçekleştirilen fikir alışverişi sonucunda Yanık Kale'nin kuşatılmasına karar verildi. Avusturyalılar için son derece stratejik bir konumda olan Yanık Kale, XVI. yüzyılın ortalarında İtalyan askeri mühendisler tarafından modernize edilerek burç ve tabyalarla güçlendirildi (Önal, 2012, s. 374).

Yanık Kale önlerine gelerek kuşatmayı başlatan Osmanlı ordusunda üç bin cebeci bulunuyordu (Abdülkadir Efendi, 2003, s. 37). Çarpışmaların başlamasından on beş gün sonra, Yanık Kale'de bulunan Habsburg kuvvetleri karşı bir saldırı düzenleyerek metrislerdeki yenicilerle saldırdı. Ancak yenicilerin hazırlıklı olması ve Hasan Paşa ile Veziriazam Koca Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın emirlerindeki birliklerle olaya zamanında müdahale etmesi sayesinde savunmacılar kayıp vererek kaleye geri çekilmek zorunda kaldı. Bu çatışmada Osmanlı birlikleri de ciddi kayıplar yaşadı (Mehmed b. Mehmed, 2000, s. 474-475; Katib Çelebi, 2016, s. 45-46). Ardından, 27 Ağustos 1594 tarihinde, Kurban Bayramı'nın ilk gününde, Habsburg kuvvetleri yeni bir saldırı başlattı. Bayramın ilk gününü fırsat bilerek birçok cepheden hücum eden Habsburg askerleri metrislerde bulunan Osmanlı birliklerine saldırdı. Silahdar Ağa Rıdvan Ağa ve Halep Beylerbeyi Çerkes Mahmud Paşa kendi metrislerinde direniş göstererek saldırıları püskürttü. Ancak, Hasan Paşa'nın komutasındaki metrise yapılan hücumlar sırasında yeni yazılmış ve metrislerde muharip hizmet etmek amacıyla bulunan cebecilerin büyük bir bölümü ardı ardına gelen saldırılar sonucunda imha edildi (Mehmed b. Mehmed, 2000, s. 475).

Veziriazam ve Serdar Koca Sinan Paşa'nın Macaristan seferinden sonra, Sultan III. Mehmed Habsburgları mağlup etmek amacıyla sefere çıktı. Eğri Kalesi'nin fethedilmesi ve Haçova Meydan Muharebesi'ndeki mağlup edilmelerine rağmen, Habsburglar savaşmaya devam etti. Hatta Macaristan cephesinde Osmanlılar tarafından ele geçirilen kaleler Habsburg kuvvetlerince geri alındı. Bu esnada, Erdel Voyvodası Zsigmond Bathory'nin Osmanlılara karşı Habsburglarla iş birliği yapması, Osmanlıların dikkatini bu bölgeye yöneltti (Karpas, 1995, s. 281). Macaristan'daki kayıplar ve Erdel'deki gelişmeler üzerine, Sadrazam İbrahim Paşa'nın emriyle Satırcı Mehmed Paşa komutasında bir ordu cepheye gönderildi. Belgrad'a ulaşan Satırcı Mehmed Paşa, sık sık iki kuvvet arasında el değiştiren Tata Kalesi'ni yeniden fethetti ve Erdel

Beyi Bathory tarafından alınan Çanad'ı yeniden fethetti. Ancak 2 Kasım 1597'te Vaç Kalesi önlerinde cereyan eden muharebede herhangi bir başarı sağlayamadı (Yörük, 2021, s. 245).

Satırcı Mehmed Paşa komutasındaki bu harekâtı esnasında gerçekleşen çatışmalarda cebeciler yine ön saflarda yer aldı. Özellikle, Tata Kalesi'nin yeniden Osmanlı kontrolüne geçmesi sırasında cebeciler, muharip olarak savaflara katıldı. Osmanlılar tarafından kalenin kuşatılması esnasında gerçekleşen çatışmalarda, Davud b. Şah Veli (BOA, KK.d 254, s. 14)⁵, Mahmud b. Cafer (BOA, KK.d 254, s. 15), Avlonyalı Murad (BOA, KK.d 254, s. 17)⁶ ve 51. bölüğün ser-bölüğü Mehmed (BOA, KK.d 254, s. 26)⁷ gibi cebeciler, gösterdikleri yoldaşlık nedeniyle çeşitli iltifatlarla ödüllendirildi. Ayrıca, Serdar Satırcı Mehmed Paşa'nın sekbanlarından olan Dergâh-ı Âli cebecilerinden yedi kişi, Tata Kalesi'nin fethi ve diğer muharebelerde gösterdikleri yoldaşlık nedeniyle kapıkulu süvarileri zümresine dâhil edildi (BOA, KK.d 254, s. 97). Bunun yanı sıra, Serdar Satırcı Mehmed Paşa'nın sekbanlarından olup muharip görevlerde bulunan Dergâh-ı Âli cebecilerinden altmış dokuz kişi, burada gösterdikleri muharip hizmetlerden ötürü yevmiyelerine bir akçe terakki ile ödüllendirildi (BOA, KK.d 254, s. 97).

Erdel Voyvodası Zsigmond Bathory'nin isyanı ve Tımişvar'ın düşman tehdidi altında olması nedeniyle harekete geçen Satırcı Mehmed Paşa, Macaristan'ın güvenliği temin ettikten sonra Varad üzerinden Erdel'e ilerlemeye karar verdi. Varad'a ulaşıldığında, kale kuşatması veya Erdel'e akın düzenleyerek topraklarının yağmalanması konusunda istişareler yapıldı. Bu görüşmeler neticesinde askerlerle dolu bir kaleyi arkada bırakmamak gerektiğine karar verildi. Bu nedenle, önce kalenin ele geçirilip ardından akın harekâtına devam edilmesi kararlaştırılarak kuşatma başlatıldı (Emecen, 2010², s. 239-240). Ancak ordu bir kuşatma savaflına hazır olmadığı, hava koşulları elverişsiz olduğu, Beçkerek'te gereğinden fazla beklenildiği ve savunmacılara hazırlık imkânı verildiği gibi nedenlerle Varad kuşatması hedefine ulaşmadan sona erdi (Emecen, 2010², s. 241-243). Bu başarısız kuşatmada da cebeciler yine ordunun ön saflarında yer aldı (BOA, KK.d 255, s. 25-26).

Kale Muhafızı Olarak Cebeciler

Yukarıda belirtildiği üzere, Cebeci Ocağı ana görevlerinden biri olarak kalelerin mühimmat ihtiyacını karşılamakla yükümlüydü. Aynı zamanda, cebeciler önemli kalelerde “nevbetçi/nöbetçi” olarak belirli sürelerle görev alarak kalede bulunan silah ve mühimmatın bakımını da üstlenirdi. Cebeci neferleri ve zabitlerinin ne zaman kalelerde görev yapmaya başladıkları kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte, XV. yüzyılın sonlarından itibaren ihtiyacı olan kalelere nevbetçi olarak gönderilmekteydiler. Örneğin, 1491'de Rumeli'deki İskenderiye Kalesi'nde bir nefer, Akkırman Kalesi'nde dört nefer ve Kili Kalesi'nde bir nefer cebecinin görev yaptığı defterlere kaydedilmişti (Baş, 2018, s. 178).

Nevbetçi olarak kalelere gönderilen cebeciler, hizmet sürelerini tamamladıktan sonra İstanbul'a geri dönerdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 12). Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren savafların uzun sürmeye başlaması, serhatteki birliklerin daha fazla askerle güçlendirilmesini zorunlu hale getirdi. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kalelerin çevresinde yaşayan halktan gönüllü olanlar müstahfiz olarak görevlendirilmeye başlandı (Hegyi, 2018, s. 118). Müstahfizlar, kalelerde ve palankalarda görev yaparken, nevbetçi olarak gönderilen kapıkulu birlikleri genellikle büyük ve önemli kalelerde hizmet verirdi. Aynı görevi yapmalarına rağmen bu iki grup arasında organizasyon açısından önemli farklılıklar bulunmaktaydı. Bu farklılardan en önemlisi maaş ödemeleriydi; İstanbul'dan gönderilen kapıkulu birliklerinin maaşları merkezi hazineden

⁵ Tata Kalesi kuşatılmışken müdafilerin yapmış olduğu bir saldırı sırasındaki çatışmada yararlılık göstermiştir.

⁶ Muharebede düşmandan bir sancak ele geçirip ordugaha getirerek kahramanlık yapmıştır.

⁷ Budin Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın tezkiresiyle, Tata Kalesi muhasarasındaki saldırılarda “gedik başlarında hayli kafiri tüfenkle helak edip yararlılık” göstermesinden dolayı taltif edildi.

ödenirken, müstahfızların maaşları genellikle yerel hazineden karşılanıyordu (Hegyi, 2018, s. 119).

XVI. yüzyılda, Cebeci Ocağı mensubu cebeciler, doğu veya batı fark etmeksizin önemli kalelerde görev yapmaktaydı. Cebecilerin ana görevi, kaledeki silah, zırh ve mühimmatın bakım-onarımını gerçekleştirmek ve cebehanenin güvenliğini sağlamak olduğundan sayıları belirli bir rakamı aşmamaktaydı. Örneğin, 1543 yılında Macaristan bölgesinin en büyük kalesi ve aynı zamanda idari merkezi olan Budin'de 12 cebeci kayıtlı olup, mevcut olan 10 cebeciye maaş ödemesi yapılıyordu. Sonraki yıllarda ise, cebeci sayısı 1549'da 11'e, 1557-1558'de 10'a, düştü. 1569'da ve Venedik Savaşı'nın sonlarına rastlayan 1573-1574 yıllarında yine Budin'de 10 nefer cebeci vazife yapmaktaydı (Hegyi, 2018, s. 335-337).

Budin'in fethinden sonra, burasının savunması stratejik öneme sahip olan Estergon 1543 yılında ele geçirildi ve buraya yeniçerilerle birlikte cebeciler de yerleştirildi. Fethedildiği yıl Estergon'da 9 cebeci bulunurken, 1549 yılında bu sayı 6'ya düştü ve Habsburg Savaşı'nın başlamasına kadar bu şekilde devam etti (Hegyi, 2018, s. 374-380). Budin'in güneybatısında yer alan ve Macar krallarının taç giyme törenlerinin yapıldığı şehir olması nedeniyle sembolik, Budin'in güvenliği içinse askeri önemi haiz İstolni Belgrad da 1543 yılında Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedildi. Fethin sonrasında 10 cebeci buraya yerleştirildi, ancak 1545-1546 yıllarında bu sayı 5'e düştü (Hegyi, 2018, s. 392). Günümüzde Romanya, Macaristan ve Sırbistan sınırlarının kesişim noktasında bulunan ve 1543'te Osmanlılar tarafından fethedilen Segedin'de 1552-1553 yıllarında 3 cebeci görev yapmaktaydı; bu sayı Osmanlı-Venedik Savaşı'nın başladığı 1570'te 5'e yükseldi (Hegyi, 2018, s. 432-434). Romanya'nın batısında bulunan Tımişvar ise Erdel'in kontrolü ve kuzeye yapılacak harekâtlar için bir üs görevi yapmaktaydı. Osmanlılar tarafından alınarak eyalet merkezi yapıldıktan sonra 1554 yılında buraya 4 cebeci, 1569'da 6 cebeci gönderildi. 1573'te ise buradaki cebeci sayısı 3'e kadar düştü (Hegyi, 2018, s. 494-495).

Uzun savaşların başlamasından önce cebeciler kuvvetle muhtemel imparatorluğun doğusundaki kalelere de nevbetçi olarak gönderilmekteydi. Ancak arşivdeki doğudaki kalelere ait muhasebe ve mevacic defterlerinin neredeyse tamamı 1578 yılındaki Safevi savaşından itibaren başladığından buraların savaştan önceki personel mevcutları ve bu kalelerde görev yapan cebecilerin miktarına dair kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak batıdaki kalelerde bulunan cebecilere kıyasla uzun savaşlardan önce doğudaki bir kalede kaç cebecinin vazife yaptığına dair bir fikir yürütülebilir.

1578 tarihinde savaşın patlak vermesiyle birlikte, Erzurum ve Van gibi sınır bölgesinin stratejik kaleleri personel bakımından güçlendirilirken (Kılıç, 2012, s. 98)⁸ Osmanlı kuvvetleri savaşın ilk yıllarında Şirvan bölgesinde önemli bir ilerleme kaydederek Şeki, Bakü, Şemahı ve Demirkapı gibi şehirleri ele geçirdi. Ancak Safevilerin karşı saldırısı sonucunda Şemahı şehri ve çevresini terk ederek Demirkapı'ya çekilmek zorunda kaldı. Demirkapı, bu süreçte hem yerel kuvvetlere hem de Safevi tehdidine karşı bir harekât merkezi haline geldi ve tahkim edildi. Bu dönemde, Demirkapı'nın savunmasında cebeciler muharip/müstahfız olarak görev aldı. Örneğin, Cebeci Ocağı'ndan 9. Bölüğünde iki akçe ulufesi olan Mustafa ve Rıdvan, Demirkapı'nın savunmasında yer aldıkları için sefere çıkmamalarına dair emir verildi (BOA, KK.d 244, s. 18). Ayrıca, Demirkapı'da görev yapan İbrahim isimli cebeci, bir akçe terakkiyle ödüllendirildi (BOA, KK.d 244, s. 186).

Kars-Tiflis yolu üzerinde bulunan Gori Kalesi, Tiflis ve Şirvan bölgelerine yapılacak ikmalin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için hayati bir öneme sahipti. Bu durumuna ilave olarak kuzeydeki yerel kavimlerden gelebilecek olası saldırıları önlemek için bir ileri karakol konumundaydı. Bu sebeple Osmanlılar burada görev yapan garnizonun sayısını yüksek tutmaya özen gösterdi. Bu çerçevede önemli miktarda cebeci neferi muharip/muhafız olarak Gori

⁸ Savaşın başlamasından önce Van'daki kapıkullarının mevcudu 300-500 arasında değişirken 1578'de bu sayı yeni tahrir edilen neferlerle beraber yaklaşık 1000'e erişmişti.

Kalesi'nde görevlendirildi. Örneğin, Osmanlı ordusundaki gönüllülerden Osman b. Mehmed, Murad b. Abdullah, Zülfikar b. Abdullah ve Mehmed b. İlyas, hizmetlerinden ötürü ikişer akçe ulufeyle cebeciler zümresine dahil edilerek Gori Kalesi'nde görevlendirildiler (BOA, KK.d 248, s. 52). Cebeciler zümresinde serbölük olan Ahmed ise, ulufesine bir akçe zam yapılarak Gori Kalesi'ndeki cebecilerin başbuğu olarak atandı (BOA, KK.d 248, s. 53). Bu atama göstermektedir ki, Gori'deki cebeciler kalenin önemine binaen bölük olarak teşkilatlandırılarak muhafazada olmaları tesis edildi. Gori Kalesi'nde bölük olarak yapılanan cebecilere, üç yıl boyunca muhafazada kalmak şartıyla yevmî ikişer akçe ulufeyle otuz nefer daha katıldı ve garnizon güçlendirildi (BOA, KK.d 248, s. 66). Kısa bir süre sonra, isimleri belirtilen altı nefer daha ibtidadan ikişer akçe yevmiye ile Gori Kalesi'nde kalmak üzere cebeciler zümresine dahil edildi (BOA, KK.d 248, s. 69).

Osmanlılar Gürcistan ve Şirvan'da hakimiyet sağladıktan sonra, 1585 yılında Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki bir orduyla Tebriz'e sefer düzenleyerek şehri ele geçirdi. Bu stratejik şehrin alınmasının ardından, bölgedeki savaşın yoğunluğu büyük ölçüde arttı. Safeviler Tebriz'i yeniden ele geçirmek için çok ciddi saldırılarda bulundu. Osmanlı ordusunun İstanbul'a dönmesinin ardından Safevilerin bu saldırılarına karşı koyabilmek için Tebriz'deki garnizon önemli ölçüde güçlendirildi. Bu süreçte şehrin Safevi saldırılarına karşı korunmasında cebeciler de kilit bir rol oynadı.

Tebriz'in ele geçirilmesinden sonra, yaşanan bazı olaylardan ötürü hastalanan Serdar Özdemiroğlu Osman Paşa, Cigalazade Sinan Paşa'nın telkiniyle şehrin fethinde yararı görülen Hadım Cafer Paşa'yı Diyarbakır Beylerbeyi ve Tebriz Muhafızı olarak görevlendirdi (Özçelik, 2021, s. 169). Göreve başladıktan sonra, muhtemel Safevi saldırılarına karşı kaleyi tamir ettiren Cafer Paşa aynı zamanda garnizonun mevcudunu da artırmayı ihmal etmedi. Onun vazifesi sırasında kapıkulu ocaklarına yoğun bir şekilde nefer yazıldı. İbtidadan yapılan bu tahrirlerde cebecilerin çok önemli bir yekûn tuttuğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu noktada Cebeci Ocağı'nın dönüşümünde Hadım Cafer Paşa'nın büyük rolü oldu. Cafer Paşa'nın Tebriz'deki görevi sırasında ibtidadan vermiş olduğu gedikler ve ruuslar cebecilerin sayısında olağandışı bir artışı tetikledi. Klasik temin yönteminin dışında gönüllülere veya reayadan kimselere Tebriz muhafazasında kalmak şartıyla verdiği gedikler Cebeci Ocağı'nın muharip bir sınıfa doğru evrilmesine ciddi katkı sağladı.

Ordunun İstanbul'a geri dönmesinden sonra, Cafer Paşa'nın muhafızlığının ilk zamanlarında kaydedilmiş olan mevacic defterine göre, Lezez 993 ulufesini alan çeşitli bölüklere mensup toplamda 215 nefer cebeci Tebriz'de görev yapmaktaydı BOA, MAD.d 6134, s. 6-12). Bu mevacic döneminde ibtidadan 58 nefere gedik verilerek cebecilere dahil edildi (BOA, MAD.d 6134, s. 12-13). Masar 994'te ise sekiz nefer beş akçe, bir nefer dört akçe ve yedisi üç akçe yevmiyeyle toplamda 16 nefer ibtidadan cebeci tayin olundu (BOA, MAD.d 6134, s. 24). Takip eden üç mevacic döneminde ise (Recec 994, Reşen 994 ve Lezez 994) Tebriz muhafazası için toplamda 424 nefer ibtidadan cebeciler arasına kaydedildi (BOA, MAD.d 6134, s. 36; 48; 59-63).

Kale muhafazası için toplamda altı yüzden fazla ibtidadan cebecinin kaydedildiği Tebriz'in dışında Şirvan ve Gence'de de ciddi miktarda cebeci muharip/muhafız olarak vazifelendirildi. Şirvan'ın ve Gence'nin muhafazasında hizmet eden onu bölükbaşı ve biri çavuş olan toplam 369 cebeciye hizmetlerinden ötürü birer terakki verildi. Söz konusu cebecilerden başka, Şirvan Muhafızı Vezir Hasan Paşa ile Gence Beylerbeyi Haydar Paşa'nın bir defterle arz ettikleri Gence'de görev yapan 156 ve Şirvan muhafazasında bulunan 13 cebeciye buradaki hizmetlerinden dolayı terakki verildi (BOA, KK.d 248, s. 88). Gürcistan, Ermenistan ve Şirvan bölgelerinin kesişim noktasında bulunan Gence'nin konumu itibarıyla korunması bölgedeki Osmanlı varlığı için kritik olduğundan buradaki kale garnizonu savaşın sonuna kadar artırılmaya devam edildi. Yine Gence Beylerbeyi Haydar Paşa'nın mühürlü bir tezkiresiyle isimleri deftere kaydedilmiş olan 183 kişi faydalı hizmetlerinden ötürü Gence'nin muhafazasında bulunmak şartıyla ibtidadan yevmî iki akçe ulufeyle Cebeci Ocağı'na kaydedildi (BOA, KK.d 248, s. 112-

114). Böylece 1588 yılının sonlarına gelindiğinde Gence'deki muhafız cebecilerin sayısı beş yüze yaklaşmaktaydı. Şirvan'da ise savaşın son yıllarına doğru toplamda 156 nefer cebeci muhafız olarak görev yapmakta ve vazifeleri neticesinde üç aylık mevacib dönemi için toplamda 45.444 akçe ulufe almaktaydı (BOA, MAD.d 3724, s. 8-9).

Cebecilerin kale muhafazasında görevlendirilmeleri Osmanlı-Habsburg Savaşı'nda da artarak devam etti. İmparatorluğun batı serhaddinde kale ağının oldukça fazla olması ve buradaki mücadelenin yoğun bir şekilde kuşatma muharebesi şeklinde cereyan etmesi müstahkem mevkiilerin muhafazasını önemli kılmaktaydı. Cebeciler de Safevi Savaşı'ndan itibaren kalelerin sadece silah ve mühimmatından sorumlu bir birlik olarak değil bizzat kalenin muhafazasında muharip bir unsur olarak bulunmaya başlaması ciddi bir tecrübe kazanılmasını sağladı. Bu nedenle Habsburg Savaşı'nda da yoğun olarak cebecilerden kale muhafızı olarak faydalandı. Hatta savaşın ilerleyen dönemlerinde yeni yazılan cebecilerle bile kale garnizonları takviye edilerek savunmaları güçlendirilmeye çalışıldı.

1593-1606 Savaşı'nın mühim bir cephesini teşkil eden Erdel bölgesinin en önemli noktası ola Tımişvar Kalesi'nin savunulmasına Osmanlılar tarafından büyük önem verilmekteydi. 1593-1594 yılında Vesprim ve Polata kalelerinin alınmasından sonra Erdel'de meydana gelebilecek bir saldırıya karşı deftere yeni kaydedilmiş beş yüz piyade kul karındaşı buranın muhafazasında bulunmak kaydıyla dört akçe ulufe ile cebeciler zümresine dahil edilerek Tımişvar'a gönderildi (Kâtib Çelebi, 2016, s.27-28). İlerleyen yıllarda, Osmanlı tarihi metinlerinde Mihail olarak geçen Eflak Voyvodası Mihai Viteazul'un isyan edip birliklerini Tımişvar'a yaklaştırması üzerine buranın yeniden takviye edilmesi gerekti. Bunun üzerine Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa eyaleti askeriyeye beraber buraya yollandı. Ayrıca birçok kapıkulu askeri nevbetçi tayin edilerek Tımişvar'a gönderildi. Bu nevbetçiler arasında beş yüz nefer cebeci de muhafız olarak tayin edildi (Topçular Kâtibi, 2003, s. 202). Kroniklerde geçen bu rakamlar cebecilerin kesin mevcutlarını göstermese de, Cebeci Ocağı'nın nicelik olarak büyümesini ve cebecilerin muharip amaçlarla kalelere yerleştirildiklerini yansıtmaları açısından oldukça önemlidir.

1596-1597 yıllarında Erdel Voyvodası Zsigmond Bathory Tımişvar'ı iki defa muhasara etti. 9-10 Temmuz 1596'da başlayan kuşatmada kalenin dış mahalleleri Erdel birlikleri tarafından hızlıca ele geçirildi. Ancak Tımişvar muhafazasında bulunan Ahmed Paşa'nın idaresindeki birliklerin direnişi sonucunda Bathory bir başarı elde edemedi geri çekilmek zorunda kaldı. 1597 yılının sonbaharında burayı bir daha kuşatan Bathory Sivas, Adana, Rakka beylerbeylerinin ve Bosna askerini komuta eden Mahmud Paşa'nın yardımı gelmesi üzerine Tımişvar önlerinden çekilmek zorunda kaldı (Heper, 2021, s. 442-446). Bathory'nin gerçekleştirmiş olduğu bu iki mühim kuşatmada cebeciler kalenin muhafazasında önemli rol oynadı. Çatışmalarda yararlılığı görülen cebeciler çeşitli şekillerde ödüllendirildi. Örneğin, Müteferrika Abdullah, 1. bölükten Mehmed b. Abdullah, 32. bölükten Hüseyin b. Abdullah, 37. bölükten Behram b. Abdullah ve 45. bölükten Ali b. Yusuf'a çatışmalarda göstermiş oldukları yararlılıktan ötürü Tımişvar Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın arzıyla birer akçe terakki verildi (BOA, KK.d 254, s. 40). Ayrıca Niğbolu Kalesi'nin cebecilerinden olup Tımişvar'da muhafaza hizmetinde görev yapan Hüseyin b. Hasan, Musa b. Abdullah, Osman b. Abdullah ve Rıdvan b. Abdullah isimli neferler Süleyman Paşa'nın gönderdiği defter üzerine gösterdikleri yoldaşıktan ötürü dergâh-ı âli cebecilerine ilhak edildi (BOA, KK.d 254, s. 40). Süleyman Paşa'nın arz ettiği 5. bölükten Ali b. Osman, 10. bölükten Mehmed b. Veli, 15. bölükten Mehmed b. Halil, 35. bölükten Mehmed b. Abdullah ve 37. bölükten Behram b. Abdullah ise başarılarından ötürü kapıkulu süvarilerine terfi ettirildi (BOA, KK.d 255, s. 14). Son olarak, Tımişvar'da bulunan ve çatışmalara katılan gönüllülerden yararlılığı görülenlerin bir kısmı Süleyman Paşa'nın arzıyla yine muhafazada bulunmak şartıyla cebeciler zümresine dahil edildi (BOA, KK.d 254, s. 40).

Savaşın ilerleyen yıllarında da Tımişvar tehdit altında olmaya devam etti. Bu çerçevede kaleye savaş boyunca mütemadiyen takviye kuvvet yollanmaya devam edildi. 1601-1602 yılında Belgrad ve Sirem sancaklarından beş yüz nefer cebeci deftere kaydedilerek Tımişvar'ın muhafazasına gönderildi (Topçular Kâtibi, 2003, s. 300). Yine aynı sene içerisinde, İstolni

Belgrad'a yapılan sefer sırasında, tehdit üzerine eski ve yeni tahrir edilmiş cebecilerden oluşan toplam bin neferlik bir kuvvet İbrahim Ağa ile birlikte Tımışvar'a gönderilerek buradaki garnizon güçlendirildi (Topçular Kâtibi, 2003, s. 310).

1593-1606 Savaşı'nın bir diğer önemli cephesini teşkil eden Yanık Kale, 1594'te kontrol altına alınmasından sonra Osmanlılar tarafından ciddi bir şekilde tahkim ve takviye edildi. Osman Paşa'nın idaresinde olan Yanık'a oldukça kalabalık bir muhafız birliği bırakıldı. Mevcudu beş bini geçen bu garnizonda bin nefer de cebeci bulunmaktaydı (Kâtib Çelebi, 2016, s. 56). Bir başka dönem kaynağı ise, daha olağan bir rakam vererek yeniçeri, cebeci, topçu, humbaracı, süvari gibi zümrelerden oluşan yaklaşık bin neferlik bir garnizonun nevbetçi tayin edildiğini nakletmekteydi (Topçular Kâtibi, 2003, s. 46). Yanık'a gönderilen bu birliklerin dışında bir gedik bulma umuduyla sefere katılan gönüllülerden yararlılığı görülenlerin bir kısmı Yanık Kale muhafazasında kalmak şartıyla Cebeci Ocağı'na kaydedilmekteydi (BOA, KK.d 254, s. 16, 97; BOA, KK.d 255, s. 27). Bazı cebeci neferleri ise, Yanık'ın savunulmasında görev yapmaları kaydıyla altı bölük halkı arasına dahil edilmekteydi (BOA, KK.d 254, s. 25).

Uzun Habsburg Savaşı sırasında Osmanlı yönetimi Macaristan serhaddindeki en önemli askeri ve idari merkez olan Budin'in korunmasına ayrı bir önem vermekteydi. Burası stratejik ve tarihi konumu hasebiyle savaş boyunca Habsburg kuvvetlerinin tazyiki altındaydı. Savaşın başlamasıyla birlikte Osmanlılar buraya çok büyük miktarda asker nakletti. Buranın muhafazası için seferber edilen bu grubun önemli bir kısmı ise cebecilerden oluşmaktaydı. Bir mevacib defterine göre, savaşın başında Cebeci Ocağı'nın mevcudu 3.424'tü. Savaşın patlak vermesiyle beraber cebecilerin yaklaşık yarısı Rumeli'deki muhtelif kalelere nevbetçi/muhafız olarak görevlendirildi. Bu kalelerin başında ise, savaş öncesinde kalesinde sadece 10 nefer cebecinin görev yaptığı, Budin gelmekteydi. Buraya Cebeci Ocağı'nın altmış iki bölüğünün tamamından seçilen 698 nefer cebeci tayin edildi (BOA, MAD.d 6419, s. 2-57 [Lezez 1003 mevacibi]). Savaştan önceki durumla kıyaslandığında cebecilerin sayısındaki bu olağandışı artış, onların artık muharip amaçlarla görevlendirildiklerinin en bariz örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Savaşın farklı zamanlarında da Budin çeşitli birliklerle güçlendirilmeye devam edildi. Bu birliklerin başında da yine cebeciler gelmekteydi. 1598 yılında Cebecibaşı Handan Ağa'nın deftere kaydedip arz ettiği 60 nefer, Budin'in muhafazasında bulunmak kaydıyla beşer akçe ulufeyle ibtidadan Cebeci Ocağı'na dahil edildi (BOA, KK.d 254, s. 101). Aynı yılın sonunda ise, Cebecibaşı Mehmed Ağa'nın arzıyla, yetmiş nefer muhafazada kalmak şartıyla beşer akçe ulufeyle cebeciler zümresine ilhak olunarak Budin'e gönderildi (BOA, KK.d 255, s. 24). Bu örnekteki dikkat çekici bir husus, diğer örneklerde ibtidadan atamalarda genel olarak iki akçe yevmiye verilirken, Budin'in korunmasının önemine binaen yapılan atamaların yevmi beş akçeden gerçekleştirilmesidir. Budin'e dair son bir örnekte ise, sefer sırasında yararlı hizmeti görülen elli iki cebeci neferi Cebecibaşı Mehmed Ağa'nın arzı üzerine Budin'in muhafazasına gitmek şartıyla altı bölük halkına dahil edildi (BOA, KK.d 255, s. 26).

Habsburg Savaşı'nda Osmanlıların muhafazasına oldukça ihtimam gösterdiği bir başka kale, Budin ile Yanık Kale arasında bulunun ve Viyana'ya giden yolu kontrol eden Tata'ydı. 1594 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirilen kaleye kısa süre içerisinde büyük bir garnizon yerleştirilerek savunması güçlendirildi. 1595 yılında Tata Kalesi'nde 346 nefer cebeci nevbetçi olarak görev yapmaktaydı (BOA, MAD.d 6419, s. 2-57 [Lezez 1003 mevacibi]). 1598 yılında da Tata'ya cebecibaşının deftere kaydettiği 92 nefer buranın muhafazasında kalmak şartıyla ibtidadan üçer akçe yevmiyeye Cebeci Ocağı'na yazıldı (BOA, KK.d 254, s. 96-97). Ayrıca kalede cebeci olarak görev yapan on beş nefer de buranın muhafazasında kalmaya devam etmeleri kaydıyla kapıkulu süvarileri zümresine kaydedildi (BOA, KK.d 254, s. 96).

Budin'in ileri karakolu hüviyetinde olan serhat kalesi Estergon savaşın başlarından itibaren Habsburgların saldırılarına maruz kaldı. Bundan dolayı Osmanlılar Estergon'un muhafazası için, diğer birlikler hariç, 159 cebeciyi görevlendirdi (BOA, MAD.d 6419, s. 2-57 [Lezez 1003 mevacibi]). Budin'de olduğu gibi, savaş öncesinde 1549 yılında sadece 6 nefer cebeci

Estergon'da vazife yaparken savaşın başlamasıyla beraber kalenin de önemine binaen ciddi miktarda cebeciden muhafız/muharip olarak yararlanıldı.

Tuna Nehri'nin kıyısında adeta bir köprübaşı vazifesi gören Rusçuk, Uzun Savaşı sırasında Eflak Voyvodası Mihai Viteazul'un olası bir saldırısına karşı Osmanlılar tarafından önemli miktarda askerle güçlendirildi. Tuna Nehri'ni de kontrol eden Rusçuk daha savaşın ilk yıllarında 307 cebeci neferiyle takviye edildi. (BOA, MAD.d 6419, s. 2-57 [Lezez 1003 mevacibi]). Herhangi bir saldırıya maruz kalmasa da stratejik pozisyonu itibarıyla buradaki cebecilerin mevcudu savaşı sonuna kadar korunmaya çalışıldı.

SONUÇ

XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan uzun savaşlar sürecinin sonucu olarak artan nefer ihtiyacı Osmanlı devlet görevlilerini ordu mevcudunu artırarak her an cepheye gönderebilecekleri askeri bir rezerv oluşturmaya sevk etti. Ortaya çıkan ihtiyaç çerçevesinde personel temin faaliyetlerinde ciddi değişiklikler meydana geldi. Acemi Ocağı'ndan personel alınmaya devam edilmesinin yanı sıra reayadan da nefer alınmaya başlandı. Ayrıca kapıkulu ocakları içerisinde muharip olmayan unsurlardan da faydalanıldı. Bu gelişmeler Cebeci Ocağı'nın geri hizmet niteliğinin muharipliğe doğru değişmesine neden oldu. Kuruluş gayesi kapıkulu ocaklarının zırh ihtiyacını sağlamak, zırh ve silahların bakım-onarımını gerçekleştirmek, ilgili malzemelerin sefer sırasında dağıtımını, nakliyesini düzenlemek ve bünyesindeki lağımcı, neccar, dülger gibi zanaatkarlar vasıtasıyla gerektiğinde istihkam işlerine nezaret etmek olan Cebeci Ocağı silahlara ve savaş alanındaki istihkam işlerine olan ünsiyeti sebebiyle muharip ihtiyacının karşılanmasında tercih edilen zümrelerin başında geldi.

1570-1573 Osmanlı-Venedik Savaşı sırasında Kıbrıs'ta yaşanan muhasaraların oldukça çetin geçmesi cebecilerin muharebe meydanına yavaş yavaş dahil olmalarına vesile oldu. Ancak asıl kırılma Osmanlı-Safevi Savaşı'nda yaşandı. Hem savaşın yaklaşık on iki yıl gibi uzun bir süre devam etmesi hem de coğrafyanın zorluğu ve Safevilerin çarpışma biçimleri ordunun neredeyse her sınıfının muharebelere aktif katılımını zorunlu hale getirdi. Burada silahlara ve istihkam işlerine olan yatkınlıkları sebebiyle cebecilerin daha fazla ön planda olmalarını sağladı. Bu durum hem mevcutlarının artmasını tetiklerken hem de niteliklerinin yarı muharip bir hal almasına zemin hazırladı. 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nda ise çarpışmalarda ve kalelerde cebeciler çok daha aktif rol aldı. Hem sahrada gerçekleşen tabur muharebelerinde hem de kale kuşatma ve müdafaasında önemli görev üstlendiler.

Kapıkulu birliklerinin geri hizmet sınıfını teşkil eden Cebeci Ocağı uzun savaşlar periyodunda geçirmiş olduğu bu dönüşümle aynı zamanda Osmanlı ordusundaki yaşanan gelişmelerin anlaşılmasına önemli bir ışık tutmaktadır. Sadece yeniçeriler, tımarlı sipahiler, sekbanlar gibi muharip sınıflar üzerinden okunan bu sürece daha geniş bir perspektif kazandırarak aslında merkezi orduda çok daha nitelikli bir dönüşümün gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Diğer birlikler üzerine yapılacak çalışmalarla da Osmanlı askeri dönüşümü daha doğru bir şekilde ortaya konacaktır.

Etik Beyan

“Askeri Dönüşüm Çağında Muharip Bir Kuvvet Olarak Cebeci Ocağı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Defteri Evâmîr-i Maliye Kalemi Defterleri (D.EVM.d): 26278

BOA, Kamil Kepeci Defterleri (KK.d): 61, 63, 67, 221, 244, 247, 248, 254, 255

BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d): 2775, 3724, 6134, 6419, 7534

BOA, Mühimme Defterleri (MD): 5, 13, 42

Kaynak Eserler ve Yayımlanmış Arşiv Vesikaları

Abdülkadir Efendi, Topçular Kâtibi. (2003). *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi*. haz. Ziya Yılmaz. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Akgündüz, A. (1993). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri VI*, İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı.

Anonim, (1978). *Gazavât-ı Sultan Murâd b. Mehmed Hân: İzladî ve Varna Savaşları (1443-1444)*. haz. Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kâtib Çelebi. (2016). *Fezleke*. haz. Zeynep Aycibin. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Mehmed b. Mehmed, Er-Rumî. (2000). *Nuhbetü't-Tevarih ve'l-Ahbar ve Târîh-i Âl-i Osman (Metinleri, Tahlilleri)*. haz. Abdurrahman Sağırlı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Şenlik, S. (2014). *232 Numaralı Ruus Defteri (Metin-Değerlendirme)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Araştırma Eserleri

Agoston, G. (2020). *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmalar*. Çev. Kahraman Şakul. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Barkan, Ö.L. (1958). H. 974-975 (M. 1567-1568) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası XIX/1-4*, s. 277-332.

Baş, G. (2018). XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 33, 151-181.

Dündar, R. (1998). *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.

Emecen, F.M. (2000). İbrahim Paşa, Makbul. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi 21*. (s. 333-335)

- Emecen, F.M. (2010). Süleyman I. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* 38. (s. 74-75)
- Emecen, F.M. (2010²). *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hegyi, K. (2018). *The Ottoman Military Organization in Hungary: Fortresses, Garrisons and Finances*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Heper, Y. (2021). Uzun Savaşlar Döneminden Bir Kesit: Erdel'in Temeşvar'ı Geri Alma Teşebbüsleri (1596-97). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, XV/30, 429-450.
- Genç, M., & Özvar, E. (2006). *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler II*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Karpat, K. (1995). Erdel. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* 11. (s. 280-283).
- Kılıç, O. (2012). Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 31, 87-127.
- Kolçak, Ö. (2012). *XVII. Yüzyıl Askeri Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Kolçak, Ö. (2023). *Ok, Tüfek ve At: 16. Yüzyıl Osmanlı Askerî Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Koçak, T. (2016). *Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Askerî Harekât Alanı ve Muharebeler (1578-1590)*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koçak, T. (2023). *Osmanlı Ordusu Geri Hizmet Birlikleri'nde Teşkilat ve Dönüşüm: Cebeci Ocağı*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Önal, A. (2012). *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özçelik, E. (2021). Acem Serhaddinde Cafer Paşalar: Tebriz ve Şirvan Eyaletlerinin Muhafazası (1583-1591). *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 18, 139-194.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yörük, D. (2021). Serdar Satırcı Mehmed Paşa'nın Vaç Seferi Ruusları. *Üç Kıta-Bir Tarihçi: Prof. Dr. İlhan Şahin Armağanı*. (s. 241-262). Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.